

УДК 37.03 – 053.067: [371.13:316.776.33]

ПОЗНАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ВНЗ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Грищенко Надія Анатоліївна,
м.Луганськ

Актуальність викладеного матеріалу обумовлена потребами перегляду сучасною вищою школою змісту та форм якісної підготовки фахівців, у тому числі іноземних громадян. Виокремлено проблему адаптації, соціалізації та соціального виховання іноземної молоді. Соціальне становлення молоді розглядається у контексті особистісного розвитку студента, як зовнішній інструмент впливу на особистість. Формою соціальної діяльності іноземних студентів доведено саме познавчальну діяльність. Потенціал познавчальної діяльності та її форми розкрито з позицій синергетичного та особистісно-соціального підходів. Перспективними формами познавчальної діяльності іноземних студентів окреслено соціальні проекти з українською учнівською молоддю міста та області.

Ключові слова: соціалізація, соціальне виховання, познавчальна діяльність, соціальний проект.

Сьогодні освітня галузь України визначається пошуком нових векторів розвитку, серед яких провідним є інтеграція з європейським освітнім простором. Цілі освіти на сучасному етапі співвідносяться не тільки з замовленням суспільства, але й також з прагненнями самого суб'єкта освіти. Україна як європейська держава стає все більш привабливою країною для іноземних громадян, які зацікавлені в отриманні якісних освітніх послуг.

Принципово інші вимоги до професіонала в сучасній ситуації часом створюють протиріччя з його реальними можливостями, а тому їх вирішення постає в перегляді як змісту, так і форм навчання та виховання, застосування яких надасть освіті більшої ефективності.

В особливих умовах знаходяться сьогодні іноземні абітурієнти, які часто позбавлені можливості вивчати українську чи російську мову на Батьківщині. Не заперечуючи вагомої ролі знання іноземцями англійської мови, слід однак зазначити, що повноцінна як теоретична, так і практична підготовка зі спеціальності в університеті неможлива без вільного володіння ними українською чи російською мовами. Істотно, що існування в іноземних студентів мовного бар'єру гальмує процеси мислення, а звідси їх професійний та особистісний розвиток. Адже цілком зрозуміло, що якісною може бути визнана лише така освіта, що повноцінно виконує систему своїх фундаментальних функцій, найважливішою з яких є „людинотворча“. Така проблема потребує свого вирішення шляхом створення відповідних умов не тільки в окремому університеті, а й в усьому українському освітньому просторі. Таким чином, ця проблема в більшій мірі – проблема соціалізації та соціального виховання іноземної молоді.

У соціально-педагогічній літературі останніх років існує тенденція до вивчення процесу соціалізації студентської молоді, серед дослідників якого можна зазначити Г. Авер'янову, О. Безпалько, Н. Заверико, Ю. Завгороднього, І. Звереву, Ю. Поліщук, А. Рижанову, С. Савченко, С. Харченко та ін. Цій проблемі присвячена низка дисертаційних досліджень, авторами яких є: Ю. Богінська, В. Іванов, Н. Ковальчук, О. Панагушина, О. Розказова та ін. Виховні можливості познавчальної діяльності в особистісному розвитку й у соціальному становленні студентської молоді розкрито в роботах таких учених, як: В. Анісімова, Л. Белікова, Л. Валіахметова, Т. Глотова, Л. Кондрашова, А. Мудрик, В. Середя, Н. Сребна, Н. Чупрасова та ін. Багато авторів мають праці, що присвячені змісту та організації мовної підготовки іноземних студентів того чи іншого профілю спеціалізації (В. Грицюк, В. Дягільов, О. Кутья, Н. Столярова, Н. Ушакова, А. Чистякова та ін.).

Однак конкретний зміст та ефективні форми познавчальної діяльності іноземних студентів потребують у сучасних умовах детальної розробки та апробації. Тому метою нашої статті є обґрунтування змісту познавчальної діяльності іноземних студентів та розгляд її певних форм.

Загально визнана особистісно-орієнтована освіта за сутністю

є гуманітарною технологією відкритого типу, що проектується для роботи зі свідомістю людини й процесами його індивідуально-особистісного розвитку [2]. Метою такої технології стає розвиток особистісних структур свідомості (цінностей, смислів, ставлень, спроможності до вибору, рефлексії, саморегуляції) та суб'єктних властивостей (автономності, самостійності, відповідальності) людини, що навчається.

Здібності людини розкриваються тільки в діяльності та тільки в такій, яка не може здійснюватися без наявності цих здібностей. Оскільки вирішальними чинниками формування та особистісного розвитку студента постає, насамперед, діяльність (навчальна та познавчальна), то її результатом закономірно є отримання ним суб'єктного досвіду.

Так, у процесі освіти досвід передається не тільки через діяльність, але й завдяки спілкуванню. Отже, спілкування – це процес співучасті в досвіді, що перетворює його в загальне надбання. Ситуація, коли одна людина поділяє думки та почуття іншої людини, спричинює зміну в більшій чи меншій мірі й її власну позицію. Спілкування забезпечує співучасть у загальному світосприйнятті, створює схожі емоційні та інтелектуальні настанови – схожі способи реакції на очікування й вимоги соціального середовища, в результаті чого формується загальне світосприйняття.

Істотним є той факт, що індивідуальний суб'єктний досвід закріплюється в новоутворюваннях особистості – „особистісних структурах свідомості“, формування яких детермінує здатність людини діяти на особистісному рівні, що передбачає здійснення нею вільного вибору, мотивацію, оцінку та самооцінку вчинків і поведінки, вирішення життєвих проблем та колізій, відбиваючи при цьому власну позицію, прояв відповідальності, ініціативи й творчості, духовності, гуманності й толерантності. Саме в цьому полягає якість людини, що не є його незмінною властивістю, а набувається в процесі становлення життєвого досвіду, навчання, виховання, професійної підготовки, взаємодії з цінностями культури й цивілізації, шляхом самоосвіти, самовиховання й творчості [2, с.72].

Розвиток суб'єктності можна упевнено ототожнювати з особистісним розвитком, що керується ціннісно-смісловою сферою свідомості. Механізм особистісного розвитку полягає в певній динаміці внутрішніх змін особистості, а саме: змінах цінностей, потреб, мотивів, інтересів, настанов, позицій, особистісних смислів. Результатом таких змін стає встановлення інтегративного зв'язку між основними сферами особистості: ціннісно-мотиваційною, емоційно-вольовою, діяльнісно-поведінковою, внаслідок чого особистість стає більш цілісною та інтегральною.

Вищевикладене закономірно передбачає обґрунтування та впровадження нових підходів, технологій, моделювання й проектування спільної студентської діяльності, що на практиці реалізується завдяки цілеспрямованому впливу спеціально організованого соціального середовища.

Дійсно, різноманітні теорії, методи та технології мають межі застосування в педагогічній діяльності. У даному випадку мається на увазі саме „буттєвий зміст“, оскільки, якщо теорія не включає до себе останнє (характеристики суб'єктів педагогічної діяльності, регіональні, культурно-історичні, часові, моральні складові, а головне: соціальні, педагогічні, матеріальні та інші умови освіти), то вона не є практико-орієнтованою й не реалізується.

Ураховуючи величезний потенціал познавчальної діяльності студентів, яка поєднує в собі обидва провідних чинники формування особистості студента – діяльність і спілкування, має великий спектр соціальної відкритості, прискорює процес інтеріоризації студентом соціального досвіду, що проходить не лише в режимі багаторазового повторення, але й супроводжується меншими стресовими ситуаціями, можна виокремити саме її полем розгортання спеціально організованої соціальної діяльності студентської молоді.

Ми приймаємо пріоритет особистісно-соціального підходу до організації позанавчальної діяльності у ВНЗ, який декларує багатоаспектний, нелінійний, прогнозований характер розгортання колективної студентської діяльності в соціокультурному середовищі.

Поширення можливості вибору видів та способів діяльності із засвоєння культуронасиченого змісту, спираючись одночасно на інтереси та запити особистості, яка розвивається, призводить до включення механізмів взаємодоповнень і взаємопереходів процесів соціалізації та індивідуального становлення особистості. Зазначене відбиває сутнісну характеристику особистісно-соціального підходу та знаходить своє відображення в багатьох наукових працях дослідників (Л. Алієва, В. Андрєєв, Л. Гриценко, Л. Новікова, М. Поташнік).

У межах особистісно-соціального підходу, який передбачає доповнення та збагачення протилежностей, позанавчальна діяльність постає інтегративно-діалектичною цілісною діяльністю. Така методологічна позиція ґрунтується на ідеї інтегративності, яка полягає в тому, що „в конструктивному синтезі протилежностей у єдине ціле послідовно на різних рівнях становлення та розвитку педагогічної системи виявляється біфуркаційний механізм її розвитку” [3, с. 45].

Сутністю інтегративної діяльності є створення в ній якісно нового шляхом вирішення протиріч за допомогою конструктивного синтезу. З боку свідомості окремого студента цим новим є новий зміст.

Безумовно, важливим моментом в інтегральному вихованні є стосунки особистості та спільноти. В „соціальному навчанні” (тобто навчанні в групі) здійснюється вироблення загальнонавчаних смислів та норм, які стабілізуються у взаємодії.

Значущим є те, що „при інтегративному підході колізія „особистість – спільнота” вирішується через їхнє поєднання у виховному процесі, що являє собою єдність неперервного та дискретного. Виховання складається з низки ситуацій (колізій), які можуть вирішуватися таким чином, щоб сприяти розвитку особистості чи спільноти. Однак у цілому це завжди призводить до підвищення рівня розвитку як особистості, так і спільноти, оскільки розвиток одного тягне за собою розвиток іншого. Чим більше розвинута спільнота (у будь-якому плані: моральному, інтелектуальному, емоційному та ін.), тим більше можливостей здобуває кожний її член для власного особистісного розвитку. Та, навпаки, розвиток спільноти залежить від розвитку особистостей, що її складають. У спільноті, яка знаходить рівня на високому рівні організованості (колективі), її інтелектуальне, моральне, емоційне поля не є простою сумою відповідних індивідуальних полів її членів. У такій спільноті будь-яке поле вбирає в себе все найкраще, що є в членів спільноти, нівелюючи наявні в них недоліки” [3, с. 53].

У розвитку людини її відокремлення – це набування все більшої кількості та більшої глибини й інтегральності індивідуальних смислів, а звідси й властивостей, що збільшуються в плані саме здійснюваної діяльності, в духовному плані. Розвиток завжди є саморозвиток, як і освіта – лише самоосвіта.

Навчання та виховання є різновидами соціальних систем, а тому можуть бути розглянуті в якості самокерованих систем з нелінійністю власного розвитку. В даному випадку перевагу здобуває та властивість, згідно з якою рушійна сила розвитку системи знаходиться у внутрішньому плані, а тому не може керуватись ззовні прямим впливом з отриманням гарантованого результату. Саме таку якість системи розглядають елементом самоорганізації, властивим синергетиці.

Синергізм педагогічного впливу розуміється як результат комбінованої дії складових її чинників та впливів, при якому підсумковий ефект перевершує дію, що виявляється кожним з них окремо. Кінцевим результатом такої дії постає пролонгований характер впливу.

Самоорганізація як педагогічне явище здавна відома та відображена в творах А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького. Із сучасних позицій ідеї синергетики розроблено в працях таких учених, як: О. Астаф'єва, М. Богуславський, О. Бочарьов, М. Весна, В. Виненко, В. Журавльов, Л. Зоріна, В. Ігнатова, С. Кривих, І. Меньшиков, В. Риндак, Г. Рузавін, О. Санников, М. Соколо-

вський, М. Таланчук, О. Федорова, Ю. Шаронін та ін.

Предметом синергетики є механізми самовпорядкованості. Серед характерних ознак процесів самоорганізації виокремлюється їхній цілеспрямований, та, одночасно, природний, спонтанний характер, коли перебіг процесу здійснюється при взаємодії з середовищем, відзначається деякою автономністю, відносною незалежністю від середовища. Самоорганізація виникає в разі наявності деяких умов: по-перше, відкритості системи, тобто спроможності обмінюватися з середовищем енергією, речовиною, інформацією; по-друге, достатньої відстороненості від точок рівноваги та, по-третє, невірноваженості системи. Істотним фактом є те, що самоорганізація відбувається в результаті взаємодії випадковості та необхідності й завжди пов'язана з переходом від неусталеності до усталеності.

Таким чином, зрозуміло, що самоорганізація є важливим елементом синергетики, процесом, у якому створюється, відтворюється та вдосконалюється організація складної динамічної системи.

С. Кульневичем виокремлено умови, за яких можливе виникнення у свідомості нових, більш сильних структур, що мають нові якості:

1. Ситуація, яка має кризовий стан, коли наявні структури не відповідають новим вимогам.
2. Основне джерело виникнення нових якостей закладено в середині самої системи, але підтримується ззовні.
3. Нова структура повинна „вижити” для того, щоб досягти певної усталеності.
4. Формування нових якостей повинно визначитися синергетичними принципами та умовами [5, с.25].

Так, до основних принципів синергетики відносять принципи *відкритості, нелінійності та невірноваженості*.

Принцип відкритості є необхідною умовою самоорганізації позанавчальної діяльності, коли наявні методології не тільки не заперечують, а доповнюють одна одну та саме завдяки цьому з'являється можливість використовувати різні педагогічні підходи, методики та технології [6, с. 23-24]. На думку М. Богуславського, система освіти взагалі вважається відкритою світосистемою, своєрідним „полем неоднакових шляхів розвитку” [1, с. 24].

С. Шевелєва наголошує, що „відкрита модель” має кілька аспектів, а саме: відкритість майбутньому; інтеграція всіх способів засвоєння моделей світу; розвиток синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісність та взаємозв'язок людини, природи та суспільства; звернення до світоглядних та смислових моделей; особистісна спрямованість процесу навчання й виховання; розвиток культури комунікації; психологічна настанова студента на надзавдання, що передбачає в освіті постійний пошук та зміни для формування нових орієнтирів та цілей; зміна позиції педагога, що означає перехід до спільних дій у нових ситуаціях відкритого, мінливого, незворотного світу.

Принцип нелінійності характеризує оновлення системи шляхом послідовного руйнування старого порядку, хаосу з наступним народженням нового. Це означає, що результат може бути непрограмованим і неадекватним зусиллям, а ціле не зводиться до простого складання його частин.

Оскільки система в синергетиці є відкритою, вона одночасно й постає невірноваженою та прагне до певного динамічного режиму, але не до рівноваги. Зазначене утверджує існування *принципу невірноваженості*. Як указує М. Федорова, невірноважені процеси розглядаються за синергетичними законами в якості умови стабільності системи та її стійкості [6, с.16].

Ми виокремлюємо такі особливості позанавчальної діяльності, що дозволяють розглядати її з позицій синергетичної концепції.

По-перше, позанавчальній діяльності властива енергетика, тобто активне джерело, що впливає на систему з боку творчості особистості (як студента, так і педагога, вихователя). Так, будь-який суб'єкт позанавчальної діяльності входить у систему як активний елемент, перетворювальник, який виходить із системи як більш творчо насичена та збагачена особистість.

По-друге, позанавчальна діяльність є відкритою системою, вона має неперервний обмін енергією, інформацією з навколишнім середовищем. Оскільки спроможна до самоорганізації відкри-

та система має об'ємні джерела та стоки в кожній точці системи, то й позанавчальній діяльності властивий широкий зв'язок із соціумом, де реалізуються внутрішні потреби особистості студента в соціальній діяльності.

По-третє, у позанавчальній діяльності успішно здійснюється діалогічне спілкування, принаймні, умови для розвитку в студента рефлексивності, емпатійності, толерантності, що формують в нього спроможність до співбуття, співдії, морального збагачення.

По-четверте, у позанавчальній діяльності існує свобода вибору напрямку, змісту, організаційних форм спільної студентської діяльності, де згідно з особистими схильностями студента відбувається розумне обмеження наявної багатоваріантності, що має керований характер.

По-п'яте, позанавчальна діяльність, урахувавши інтереси студентів, опосередковані особистісними смислами, формує в кожного суб'єкта задоволеність діяльністю, що якраз і постає атрактором у синергетичній системі.

Оскільки позанавчальна діяльність студентства є соціальною діяльністю, то зовнішні впливи якісно змінюють її внутрішню структуру, коли зі струму зовнішніх хаотичних впливів народжується новий порядок – нова структура. Процес формування особистості як процес самоорганізації та саморозвитку відбивається у взаємодії з широким навколишнім середовищем (однолітками, викладачами, близьким оточенням – родиною, іншими різноманітними соціальними інститутами). Однак іноземного студента можна вважати більш вразливим стосовно негативних впливів соціуму, оскільки він позбавлений впродовж навчання в Україні не тільки родини, але й звичного оточення та спілкування.

З проблеми просоціальної смислотворчості вітчизняної студентської молоді у позанавчальній діяльності нами проведено дисертаційне дослідження, що підтверджує ефективність реалізації соціального проекту, у межах якого було організовано роботу клубу інтерактивного дискурсу та театральної студії драматичних імпровацій [4]. З певним удосконаленням його можна використати й у позанавчальній діяльності іноземних студентів, враховуючи їх загальну мовну підготовку на конкретному етапі навчання. Такий соціальний проект можна розглядати як різно-

вид позанавчальної діяльності, що здійснює інклюзію іноземної молоді в українське культурне середовище.

Так, вже з перших курсів навчання у ВНЗ іноземні студенти стають учасниками низки заходів, що сприяють їх адаптації та соціалізації в соціокультурному середовищі. Іноземні студенти беруть активну участь в різноманітних конкурсах, вузівських та міжвузівських олімпіадах, ювілейних заходах та святах, які вже стали традиційними у виховному процесі українських університетів. На базі багатьох ВНЗ створено музеї дружби народів зусиллями викладачів та іноземних студентів. Крім того, процесу інтеграції з українською молоддю та українським культурним середовищем сприяють заходи, які відбуваються на рівні міста, області, країни: щорічні Дні іноземної культури, що проходять на площах, у парках та скверах міста, різноманітні лінгвокраїнознавчі проекти, робота у волонтерських загонах разом з українськими студентами.

Таким чином, ми вважаємо, що позанавчальна діяльність іноземної студентської молоді може розглядатися синергетичною в разі відповідності низці вимог, а саме: бути змістовно неоднорідною, що утворює її складність, соціально відкритою, надаючи можливості студентській діяльності широким соціальним контактів, коли принаймні як джерела, так і вихід інформації, нелінійною, стохастичною, досягати стану нестійкості, зазнаючи опосередкованого виховного впливу.

Ми наголошуємо на високій як теоретичній, так і практичній значущості використання особистісно-соціального й синергетичного підходу до позанавчальної діяльності, оскільки вони відповідають умовам здійснення особистісно орієнтованого та особистісно-соціального виховання, а тому актуалізації студентом власних потреб, інтересів, цілей у відкритому, самоорганізованому та одночасно керованому соціокультурному просторі.

Перспективною, на наш погляд, є розробка форм позанавчальної діяльності іноземних студентів, що відповідає певному етапу навчання у ВНЗ, перевірка шляхом організації педагогічного експерименту їх ефективності. Так, вважаємо актуальною організацію спільних проектів та заходів іноземного студентства ВНЗ та української учнівської молоді.

Література та джерела

1. Богуславский М.В. Синергетика и педагогика / Михаил Васильевич Богуславский // Магистр. – 1995. – № 2. – С. 89-95
2. Бондаревская Е.В. Концепция и стратегии воспитания студентов в культурно-воспитательном пространстве Педагогического института ЮФУ / Евгения Васильевна Бондаревская; под ред. В. И. Мареева. – Ростов-н/Д.: ИПО ПИ ЮФУ, 2007. – 80 с.
3. Гриценко Л.И. Теория и методика воспитания: личностно-социальный подход: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Лариса Ивановна Гриценко. – 2-е изд., стер. – М.: „Академия”, 2008. – 240 с.
4. Гриценко Н.А. Формування просоціальних особистісних смислів студентської молоді у позанавчальній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 «соціальна педагогіка» / Надія Анатоліївна Гриценко. – Луганськ, ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 269 с.
5. Кульневич С.В. О научно-педагогической грамотности / Сергей Владимирович Кульневич // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 23-29
6. Шевелева С.С. Открытая модель образования (синергетический подход) / Светлана Сергеевна Шевелева. – М.: ИЧП „Изд-во Магистр”, 1997. – 48 с.

Актуальность изложенного материала обусловлена потребностями пересмотра современной высшей школой содержания и форм качественной подготовки профессионалов, в том числе иностранных граждан. Выделена проблема адаптации, социализации и социального воспитания иностранной молодёжи. Социальное становление молодёжи рассматривается в контексте личностного становления студента, как внешний инструмент влияния на личность. Формой социальной деятельности иностранных студентов представлено именно внеучебную деятельность. Потенциал внеучебной деятельности раскрыт с позиций синергетического и личностно-социального подходов. Перспективными формами внеучебной деятельности иностранных студентов определены социальные проекты с украинской ученической молодёжью города и области.

Ключевые слова: социализация, социальное воспитание, внеучебная деятельность, социальный проект.

The problem of adaptation, socialization and social education of foreign youth has been considered. Social formation of youth has been considered in a context of personal formation of a student, as the external tool of influence on a person.

Keywords: socialization, social education, out-of-establishment activity, social project.